

ТОМАШ ЕВЕРТОВСКИ

ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ, ПОЉСКЕ И КИНЕ

Разговор водила Јелена Марићевић Балаћ

Томаш Евертоски (рођ. 1985), доктор филолошких наука, предаје пољски језик и књижевност на Шангајском универзитету међународних студија. Основне, магистарске и докторске студије завршио је на Универзитету „Адам Мицкјевич“ у Познању у Пољској, где је такође радио као руководилац научних пројеката Националног научног центра (Пољска). Више пута је боравио на Универзитету у Београду као стипендиста владе Републике Србије. Објавио је две књиге: *Images of China in Polish and Serbian Travel Writings (1720–1949) / Слике Кине у пољским и српским путописима (1720–1949)* (2020) и *Dwie twarze latinitas. Recepcja kultury łacińskiej w dziełach Adama Mickiewicza i Łazy Kosticia / Два лица латинистике. Рецејција латинске културе у делима Агама Мицкјевича и Лазе Косцића* (2014).

Јелена Марићевић Балаћ: *Прва интенизивнија интјересовања Срба за пољску књижевност и културу забележена су већ почетком 19. века. Књижевни историчари истичу да је то интјересантно и стога што за то тако нешто није било политичких или економских разлога, јер је Пољска крајем 18. века „избрисана са карте Европе“. У извесном смислу, постоје сличности између српској и пољској народа, јер је и српску државу у 15. веку задесила исто судбина. Како сте се одредили да важан део научних истраживања посветите и српској култури? Верујем да разлози за то нису ни политичке ни економске природе.*

Томаш Евертоски: Један од разлога због којих сам почео да се интересујем за српску културу су аналогје, које сте споменули

у Вашем питању. Процеси који су избрисали Пољску са карте Европе крајем 18. века друкчији су од процеса који су происходили на Балкану у 15. веку, али ако гледамо начин на који су Пољаци и Срби описивали свој национални идентитет и историју, онда налазимо многа заједничка места, која су за мене била привлачна већ кад сам био студент прве године факултета. На пример, доста често у пољској и српској књижевности можемо да нађемо различита тематизовања пропасти државе и потрагу за језиком који може да опише ту ситуацију. Косовски мит делимично личи на нарацију о Пољској као Христу међу народима, страдања народа су наговештај будућег васкрснућа и његове велике улоге у свету. Његош у *Горском вијенцу* пише „Тежак в’јенац, ал’ је воће слатко! Воскресења не бива без смрти”, а у пољском песништву 19. века такође можемо наћи сличне стихове. Исто тако, чини ми се да су неки пољски и српски интелектуалци слично гледали на позицију своје националне културе у Европи. Речи које је написао Зоран Милутиновић у својој изврсној књизи *Getting over Europe. The Construction of Europe in Serbian Culture*, да је за српске интелектуалце Европа била истовремено нешто своје и нешто друго, могу да опишу став многих Пољака.

Наравно, због потраге за аналогијама не можемо да заборавимо на разлике, али разматрање сличности и дистинкција између пољске и српске књижевности је за мене веома интересантно поље размишљања.

Летопис Матице српске је „*први славистички часопис у читавом Словенском*”. Према речима *полонисте Борђа Живановића*, када је почео да излази био је у извесној мери „*обојен полонифилском бојом*”. Ви *сте* у *јулско-августовској свесци* Летописа за 2012. *годину* објавили занимљиву и *посве значајну компаративистичку студију о њесмама Њеџа и Норвига које тематизују Поморје*. *Шта* за Вас значи Летопис Матице српске?

Летопис Матице српске има дужу историју него Универзитет „Адам Мицкјевич” у Познању, где сам студирао, дужу историју него Шангајски универзитет међународних студија где сада предајем. Већ та чињеница наводи ме да гледам на овај часопис са великим поштовањем. Мислим да је допринос *Летописа* српској и не само српској култури непроцењив, дакле велика је част за мене да сам могао нешто да објавим у њему.

Штавише, *интересантно је да су у Летопису објављиване њесме и белешка о младом Агаму Мицкјевичу*. *Књига која је про-*

истекла из Ваше докторске тезе о питању латинистике у пољском и српском романтизму, сведена је на поредбену релацију између Мицкјевичевог дела и дела Лазе Костића. Ради се о монографији Dwie twarze latinitas. Recepcja kultury łacińskiej w dziełach Adama Mickiewicza i Łazy Kosticia / Два лица латинитета. Рецепција латинске културе у делима Адама Мицкјевича и Лазе Костића (2014). Докторат је двоструко обимнији од књиџе. Да ли је могуће и публиковати као засебну књиџу и део дисертације који је остао необјављен и да ли истој интересовање да се Ваше истраживање преведе и објави на српском језику?

Хвала Вам лепо на интересовању за моје претходне публикације. Посветио сам неколико чланака појединим проблемима које сам дотакао у дисертацији, но углавном сматрам да многа питања захтевају даља истраживања. Дакле, тренутно не планирам да публикујем остале делове дисертације. Свакако, било би ми драго ако би истраживања која сам досад објавио на другим језицима била доступна и српској читалачкој публици, у случају да је заинтересована за то.

Ернст Роберт Курцијус у књиџи Европска књижевност и латински средњи век није анализирао примере из словенских књижевности. Посветивши се питању латинистике код Срба и Пољака, Ви сте, може се рећи, дали важан допринос осветљавању овог питања код словенских народа. За контекст српске културе што је особито важно, ако се има у виду и да су Срби „једини православни јужнословенски народ који је створио сопствену литературу на латинском језику” (Ненад Ристиовић). Да ли је Ваца замислио и доградевала истраживање словенских култура у контекст културног јединства Европе и да ли је Ваца одабир српске (Ју) и пољске (Север) културе био инспириран студијом Марије Јањион, која ишце да је и додела Европе на Север и Ју и да би сјајала?

У ствари сви радови које сте споменули у питању – магистрална Курцијусова књиџа, студије Ненада Ристиовића и истраживања Марије Јањион – били су значајни за моју заинтересованост за латинитет код Срба и Пољака у контексту питања културног јединства Европе. Хтео бих такође да споменем мог ментора, професора Александра Војтјеха Миколајчака, који ме је подстакао да пробам да упоредим рецепцију латинске културе у пољској књижевности са њеном рецепцијом у српској књижевности, имајући у виду различите начине на које је латинска баштина била асимилирана не само код католика него такође код православаца, не само код кла-

сициста него и код романтичара. Имам осећај да на такав начин може да се покаже да границе између културних кругова нису изразите, него да се утицаји преплићу, а боје преливају једна у другу.

Засебну целину докторске дисертације посветили смо анализирању односа романичара према уметности католичкој Запада, са акцентом на питање мадонизма код Мицкјевича и Лазе Костића, као особеног „антивизантизма”. Ваџна аргументација убедљива је, међутим, морам да констатујем да није ништа мање убедљива аргументација Ђорђа Трифуновића, који у песми „Santa Maria della Salute” види „одсјај византијске естетике” (иши Бојородице Сјасићелке). С обзиром на то да једна интериоризација не искључује другу, да ли би се могло говорити управо о овој песми као примеру који синкретизује и/ли мири католичку и православну слику Бојомайере?

Потпуно се слажем са Вашим ставом, мислим да је ова изванредна Костићева песма, коју понекад рецитujem пред сан, пример велике синтезе. Како је рекао Љубомир Симовић, Костић је у својој песми „доспео на ону висину с које се није видела граница између католицизма и православља, између Истока и Запада, Балкана и Венеције”.

Године 2020. објављено је Ваше вишегодишње истраживање на енглеском језику под насловом Images of China in Polish and Serbian Travel Writings (1720–1949) / Слике Кине у пољским и српским путописима (1720–1949). У другом броју Доситејевог врта (2014) упознали смо српску академску јавност са једним семеном истраживања, изнеоим у чланку „Слика Кине у Тајној информацији о снази и стању кинеског царства Саве Владиславића”. Када и како смо се заинтересовали за ову проблематику?

За време основних студија занимао ме је постколонијализам, јер сам у њему видео језик који може да осветли на нов начин књижевност и културу словенских народа, на пример проблеме односа према Западу и функционисања културе нације која је лишена државе. Преко постколонијализма сам дошао до истраживања путописа, јер су путописи жанр у којем се питања слике другог, односа знања и моћи, као и евроцентризма, одражавају веома изразито. Када сам почео да радим као предавач у Кини 2013. године, заинтересовао сам се за слику Кине у пољским и српским путописима 18, 19. и прве половине 20. века. У то време Пољска и Србија нису биле империјалне државе, напротив, често су биле

жртве агресија великих сила, због тога су чак кинески и корејски интелектуалци с краја 19. века упоређивали ситуацију својих држава са пропашћу Пољске у 18. веку. Пољаци и Срби су посећивали источну Азију као Европљани, но с друге стране били су, како је рекао Немања Радуловић о Милану Јовановићу, припадници „мале“ Европе. С друге стране, већина пољских и српских путописаца који су посетили Кину у том периоду путовали су као представници институција великих сила, на пример споменути Сава Владиславић био је изасланик могућег руског цара, многи Пољаци и Срби су били војници у страним армијама или су представљали европске фирме, које су учествовале у економској експлоатацији Кине. Ова амбивалентна ситуација је веома занимљива. Осим тога, у сусрету са азијским културама, комплексан однос Пољака и Срба према Европи такође добија нове боје. Ево неколико занимљивих примера. Милан Јовановић је рекао да се стидео што је Европљанин када је посматрао понашање Енглеза у Сингапуру, пољски инжењер Стефан Брила почетком 20. века с поносом је говорио да сад Кинези остављају своју древну цивилизацију да приме „нашу“, а пољски аристократ Павел Сапјеха посматрајући Хонгконг жалио се да Словени немају толико енергије колико Енглези. Због тих и других разлога сматрам да је тема слике Кине у пољским и српским путописима веома интересантна.

Ваша књиџа објављена је у едицији Studia Imagologica. Очигледно је да сѝе се руководили у раду ѝрименом имаџолошкоџ мѝџода. Какве би биле ѝерсѝекѝѝиве развоја данашње имаџолоџије? Какво је инѝересовање у Кини и Пољској за имаџолошке сѝѝудије а, са ѝѝим у вези, и за Ваѝу књиѝу?

Тема слике другог, а такође интересовање за то како други виде нас, један је од основних проблема културе. Данашња имагологија пружа савремени теоријски језик да се та питања разматрају. Нисам у стању да представим увид у перспективе развоја те истраживачке школе, али сигуран сам да данас имаголошка питања имају још већи значај него у прошлости због тога што савремени човек живи окружен различитим репрезентацијама. Ипак, понекад је тешко да схватимо садашњицу, због тога што су претпоставке и услови који утичу на репрезентације другог често за нас прозачни, дакле истраживање слика других народа у прошлости пружа нам могућност да сазнамо како изгледа формирање слике другог и слике самог себе, који су кључни фактори који утичу на тај процес, како репрезентације деформишу културу.

У раду сīе систематични, акрибични и користишће релевантну литературу, како савремену, иако и знајно сјарију. Вац ситил йасања је једноставан и пријемчив, што Вацем раду даје преко йобребну йрансјаренносћ. Такође, йримейно је да Вам ни архивски рад није сјран. И йољски слависта Влођимјез Коћ (1924–1984) дао је важан научни дойринос докћоратћом Dramat polski na scenach chorwackich i serbskich do roku 1914 / Пољска драма на хрватским и српским сценама до године 1914, који је йрегсјављао резултат йправо архивској рада. Свакако, било је и више йаквих йримера. Да ли сīе међу славистима имали узоре или инспирацију за рад?

Не могу да кажем за себе да сам неки стручњак за архивски рад и мислим да још много треба да научим у тој области. Што се тиче узора, навешћу само неколико личности чији су ми радови пружили велику инспирацију за тај пројекат: Едвард Саид, Марија Тодорова, Владимир Гвозден, Јирген Остерхамел. Ти аутори имали су велики утицај на мене, али наравно та листа узора могла би да има много страница. Свакако много дугујем, такође, професорима чија предавања сам слушао за време студија у Познању и Београду, јер су ми били пример систематичности и акрибије које су нужне у научном раду.

Шта йренућно чийашће и да ли имашће у йлану неки нови научни йројекат? Да ли би евентуално укључивао и контекст српске књижевности и културе?

Ово је веома пријатно питање. Наравно, и даље имам у виду српску књижевност и културу у својим научним пројектима, јер компаративна тачка гледишта, која обухвата српску, пољску и друге књижевности, може да да резултате до којих не бисмо могли да дођемо фокусирајући се само на једну националну књижевност. Хтео бих такође да више укључим у своја истраживања кинеску културу и можда друге азијске културе, не само као објекат пажње Европљана него, пре свега, слушајући и читајући мишљења њихових представника. Само на такав начин можемо да превазиђемо евроцентризам. Намеравам да се и даље бавим путописима, али у друкчијем контексту. Рекао сам да сам до истраживања путописа дошао преко постколонијализма, но сад сматрам да више вреди да узмемо у обзир неки други метод. Последњих година објављено је неколико синтеза о истраживањима путописа, на пример *Key-words for Travel Writing Studies: A Critical Glossary*, *The Cambridge History of Travel Writing*, *The Routledge Research Companion to Travel*

Writing, које описују много различитих перспектива из којих можемо да тумачимо путописе. Тренутно, мени се чини најзанимљивије читање деветнаестовековних путописа као сведочанстава о великој цивилизацијској промени. Волфганг Шивелбуш бриљантно је показао као су железнице промениле не само начин путовања него и поглед на свет, а то је само један од примера. Путници с почетка 19. века путовали су скоро исто као пре неколико хиљада година: на коњу, пешке или на једрењаку, а затим су се за релативно кратко време појавили пароброди, железница, бицикли, аутомобили, а већ 1903. први авиони.

У приказима књића Елжбете Рибичке и Ане Хоролец, које сће представили српској научној јавности у Зборнику Матице српске за славистику (86/2014) истичу се занимљива зајажња о „књижевном туризму”, сће туризму као јојави која је од значаја за хуманистичке науке, јер може да фигурише као „метафора за сћање савременој друштву”. С обзиром на актуелно андемијско искуство, сћа туризам као метафора тренутно говори о савременом друштву? Такође, може ли се о „књижевном туризму” говорити као о правој могућности досезања ауентичној искуства о неком месту, будући да је мотивација за посету иницирање сћањем и доживљајем одређених књижевних дела?

Мало ми је тешко да изнесем ставове о савременом друштву и о феноменима који су још у току, као што је пандемија, дакле, овде бих хтео да представим свој потпуно приватан доживљај. Пре свега, пандемијско искуство и са њим везана ограничења у кретању су ми помогла да још више ценим мобилни живот који сам могао да водим раније. Осим тога, пандемија је решила за мене један сукоб: већ дуго сам осећао да би у ситуацији еколошке кризе, о којој говоре сад многи стручњаци, требало да ограничавам своја путовања, без обзира на то што као и сви волим туризам, а такође због приватних разлога, јер сам, радећи у Кини, увек хтео барем једном годишње да посетим Пољску и Србију. Имао сам грижу савести; као код Костића, две се у мени побише силе, мозак и срце. Не бих рекао да је мозак победио, али ове године, због различитих ограничења, морао сам да престанем да путујем. И таква ситуација даје могућност да се више посветим књижевном туризму у смислу путовања кроз свет слика и идеја помоћу књига.